

Топольницкая Т.Б.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ФИНАНСОВО-ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ ЦЕМЕНТНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация

Обоснована необходимость проведения модернизации предприятий цементной промышленности с внедрением новейших энергосберегающих технологий. Обнаружена проблема неудовлетворительного состояния обеспечения предприятий цементной промышленности собственными инвестиционными ресурсами. Проанализирован международный опыт применения финансовых инструментов для предприятий, которые намерены обновить оборудование. Аргументировано целесообразность использования в качестве источника инвестирования такой финансовый инструмент как международное торговое финансирование под гарантии ЭКА. Доказано, что привлечение инструментов торгового финансирования является альтернативным источником финансовых инвестиций и имеет значительные преимущества для предприятий цементной промышленности.

Ключевые слова: модернизация производства, инвестиционное обеспечение, финансово-инвестиционные ресурсы, альтернативные источники инвестиций, инструменты международного торгового финансирования, финансово-кредитные учреждения.

Topolnytska T.B.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

FINANCIAL AND INVESTMENT SUPPORT FOR MODERNIZATION OF PRODUCTION ENTERPRISES OF CEMENT INDUSTRY

Summary

The necessity of modernization of enterprises of the cement industry with the implementation of new energy saving technologies has been justified. The problem with unsatisfactory provision of enterprises of cement industry with own investment resources was identified. International experience of trade finance instruments and their utilization by companies intending to upgrade their equipment was analyzed. Expedience of using of such financial instruments as international trade financing backed by ECA guarantees as a source of investments was argued. It has been proved that utilization of trade finance instruments is an alternative source of financial investments and has significant advantages for the cement industry.

Keywords: modernization of production, investment security, financial and investment resources, alternative investment resources, international trade finance instruments, financial and credit institutions.

УДК 330.3:622.333

СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ ТА ВИДИ

Трифонов О.В.

Національний гірничий університет

В статті з позиції системного підходу досліджені фактори стійкого функціонування промислових підприємств в ринкових умовах. Проаналізовані та систематизовані специфічні умови функціонування вугледобувних підприємств як багатофункціональних відкритих систем. Обґрунтована доцільність відокремлення в складі внутрішніх чинників природної й антропогенної груп факторів стійкого функціонування вугледобувних підприємств. Узагальнені наукові підходи до класифікації видів стійкості функціонування підприємств. Досліджені наукові погляди на сутність взаємозв'язку стійкості функціонування окремих підсистем та підприємства в цілому. Запропоновано розглядати вугледобувне підприємство як відкриту природно-антропогенну систему, стійкість функціонування якої зумовлена обґрунтованістю управлінських рішень за техніко-організаційним, соціально-трудовим, екологічним та фінансово-економічним напрямками.

Ключові слова: стійкість функціонування підприємства, зовнішні фактори, природні фактори, антропогенні фактори, види стійкості

Постановка проблеми. Сучасні вугледобувні підприємства, навіть відокремлені, являють собою великі багатофункціональні системи з численними внутрішніми взаємозв'язками між технологічними процесами, підрозділами та управлінськими функціями, а також із зовнішнім середовищем.

Управління стійким функціонуванням підприємства з позиції системного підходу вимагає дослідження факторів середовища господарювання на усіх його рівнях. В своїй сукупності різноманітні та мінливі фактори можуть як спровокувати виведення з стійкого стану окремих елементів або системи в цілому, так і сприяти їх поверненню у стійкий

стан. Тому, чітке уявлення про склад зазначених факторів, характер та інтенсивність їх впливу на процеси, що відбуваються на підприємстві, застосування адекватного інструментарію прогнозування змін як у складі факторів, так і в інтенсивності їх впливу є основою відповідних підсистем моніторингу та оцінювання змін у середовищі господарювання підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційним для наукової економічної літератури [1-5] в цілому та в якій зокрема досліджуються проблеми забезпечення стійкості підприємств [6-11] є поділ факторів середовища господарювання залежно від місця їх виникнення на зовнішні (макро- та мезорівень) та внутрішні (мікрорівень). З цього приводу розбіжності проявляються лише в частині конкретних факторів, віднесених до тієї чи іншої групи, що обумовлено більшим або меншим ступенем деталізації умов господарювання та врахуванням галузевих особливостей підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну увагу, приділену науковцями проблемам визначення факторів впливу на діяльність підприємств та характеру їх взаємообумовленості, залишається не в повній мірі вирішеною проблема створення механізму управління стійким функціонуванням вугледобувних підприємств, заснованого на моніторингу комплексу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання, що мають суттєві специфічні характеристики.

Метою статті є узагальнення та систематизація наукових поглядів на фактори та види стійкого функціонування сучасних промислових підприємств та обґрунтування складу структурних елементів вугледобувних підприємств, що визначають стійкість їх функціонування в мінливих умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях [5, 6] здійснено аналіз факторів, що впливають на стійкість підприємств, та запропоновано класифікувати їх за такими ознаками: місце виникнення (зовнішні, внутрішні); ступінь загрози (основні, другорядні); складність (прості, складні); тривалість дії (постійні, тимчасові); наслідки впливу (стабілізуючі, дестабілізуючі); характер впливу (прямі, опосередковані); ступінь обумовленості (об'єктивні, суб'єктивні); за частотою виникнення (систематичні, періодичні, одноразові); за можливістю керування (керовані, некеровані); за можливістю передбачення (прогнозовані, не прогнозовані); за характером впливу (прямі, опосередковані).

Розглянемо детальніше фактори зовнішнього середовища господарювання вугледобувних підприємств з метою визначення тих, що найбільше впливають на стійкість їх функціонування.

З поміж загальноекономічних, політичних, соціальних та інших факторів зовнішнього середовища господарювання для вугледобувних підприємств, продукція яких призначена для промислового використання (за виключенням незначних обсягів реалізації населенню) вітчизняними підприємствами металургійної та електроенергетичної галузей, незначний опосередкований вплив мають коливання рівня реальних доходів населення, зміна ємності внутрішнього ринку та коливання попиту, нестабільність валютного ринку. Зміни законодавчо-нормативної бази, що регламентує діяльність підприємств з вугледобування, відбуваються досить рідко та стосуються, як правило, підвищення вимог до забезпечення безпечних умов праці, зменшення екстерна лій, а також процесу роздержавлення

підприємств галузі. Останнє має слабо прогнозований, але потенційно зростаючий вплив на функціонування підприємств, оскільки спряжений із необхідністю запровадження нових методів управління підприємствами, притаманними крупному вертикально-інтегрованому бізнесу.

Зменшення обсягу національного доходу позначається на дотаційних можливостях держави щодо підтримки вугледобувних підприємств, разом з тим, жорсткої залежності між ними в бюджетному законодавстві немає, а через необхідність підтримки соціальної стабільності у вугледобувних регіонах та забезпечення енергетичної незалежності держави обсяги дотацій змінюють протягом року незалежно від поповнення бюджету.

Разом з тим, таке явище як безробіття не має впливу на стійкість функціонування вугільних шахт, бо навіть в умовах негативної демографічної тенденції альтернативних місць працевлаштування для населення шахтарських містечок немає. Соціальна політика держави щодо працівників вугледобувних підприємств (причому державних шахт) обмежується гарантуванням виплати заробітної плати (знову таки через дотування перевищення собівартості в частині оплати праці), а також регламентацією та контролем дотриманням безпечних умов праці.

Безпосередній сильний негативний вплив на зазначені підприємства мають інфляційні процеси, оскільки їх наслідком є зростання вартості допоміжних матеріалів, палива, електроенергії, необхідних для нормального протікання технологічних процесів.

Останнім часом найсуттєвіший, безпосередній, але при цьому непрогнозований, вплив спричиняє політична нестабільність в її крайньому прояві – військових діях. Через таке становище процес роздержавлення шахт шляхом проведення інвестиційних конкурсів, що мав би пожевити інвестиційні процеси у галузі та забезпечити нарощування обсягів видобутку, зупинився.

Природні умови, що для підприємств інших галузей промисловості прийнято відносити до факторів зовнішнього середовища, причому таких, що неістотно впливають на діяльність підприємств, для вугледобувних підприємств набувають першочергового значення. У вугільній галузі під природними факторами розуміють, в першу чергу, гірничо-геологічні умови залягання корисної копалини, що є предметом праці, якісні характеристики якої заздалегідь відомі та можуть бути лише погіршені протягом виробничого циклу. В залежності від кута нахилу вугільних шарів, порід, що вміщують, обводненості, газоносності та інших характеристик родовища відбувається вибір технологій вугледобування та технічних засобів, а також форм та методів організації виробництва. З цієї точки зору гірничо-геологічні умови є визначальними для функціонування підсистем підприємства та підтримки взаємозв'язків між ними.

Досить часто саме гірничо-геологічні умови є стримуючим фактором для нарощування обсягів виробництва на підприємстві, що не дозволяє шахтам використовувати ефект масштабу. В міру відпрацювання кращих запасів найбільший вплив на рівень стійкості функціонування вугільної шахти з поміж природних факторів спричиняють: змінення потужності розроблюваних шарів; перехід до відпрацювання шарів на більшій глибині; зміни водовіддачі та газообильності. Дійсно, здатність водонасичених гірських порід віддавати воду шляхом вільного стікання під впливом сили тяжіння або в результаті впливу (відкачки, вакуумування тощо),

тобто їх водовіддача, є неоднаковою не лише на різних частинах родовища, а навіть в межах гірничого відводу. Водовіддача на одній й той самій шахті може змінюватися протягом часу не лише через сезонні коливання рівня опадів, а й через мінливий режим водоносних горизонтів. Шахтні ж води негативно впливають на техніку та технологію ведення гірничих робіт та погіршують якість видобутого вугілля, що відповідно негативно позначається на ефективності роботи персоналу та фінансово-економічних показниках.

Газообільність шахт обумовлена виходом газу, головним чином, з поверхні розроблюваного шарів та бічних порід, з відбитих з масиву корисних копалин та надходженням газу з вироблених просторів, куди газ виділяється з порід, що обрушуються, та шарів й прошарків корисних копалин, що підробляються та надробляються. Газообільність залежить від впливу багатьох факторів, найважливішими з яких є: геологічні умови розвитку району, масштаби газоутворення при метаморфізмі гірських порід, газопроникненість та газоемність корисних копалин і порід, що вміщують. Крім метану, вугільні шари можуть також вміщувати вуглекислець, а з деяких вугільних шарів виділяється сірководень або сірчанний газ тощо. Дегазаційні установки вугледобувних підприємств мають забезпечити очищення повітряної суміші, що викидається в атмосферу, до встановлених нормативами граничних концентрацій забруднюючих речовин. Але застарілість технологічного обладнання, в більшості випадків, не дозволяє цього робити і підприємства сплачують штрафи за порушення екологічних норм.

Із підвищенням навантаження на очисний вибій у виробках різко зростає метановиділення з розроблених та зближених з ними шарів, оскільки витрати повітря, що подається для провітрювання лави, обмежені його швидкістю у робочому просторі.

Перехід до відпрацювання шарів на більшій глибині є природним наслідком вилучення запасів з верхніх горизонтів шахтного поля. Але такий розвиток гірничих робіт супроводжується різким погіршенням умов вуглевидобутку через підвищення гірського тиску підвищується небезпека раптових викидів газу, вугілля та породи, що вимагає вживання додаткових технологічних, технічних та організаційних заходів із відповідним зростанням витрат на вуглевидобування. Негативно впливає на продуктивність обладнання та робітників і зростання температури у гірничих виробках, що вимагає додаткового кондиціонування повітря, отже, і додаткових витрат.

Потужність розроблених шарів є однією з передумов вибору видобувної техніки та визначальним фактором якості видобутого вугілля. Очисна техніка, що зараз використовується на більшості вугільних шахт, має ширину захвату 0,8 м, отже в разі відпрацювання шарів меншої потужності здійснюється присікання порід, внаслідок чого відбувається збіднення корисних копалин. Збільшення зольності видобутого рядового вугілля порівняно із внутрішньою зольністю шару вимагає додаткових витрат часу та грошей для його доведення до потрібної (нормативної) зольності товарної продукції шляхом збагачення.

На окрему увагу заслуговують екологічні фактори стійкого функціонування вугільних шахт, оскільки негативний вплив вугільного виробництва є одним із наймасштабніших та витратоємних з точки зору зменшення екстерналій. В процесі видобування вугілля відбувається погіршення фізико-хімічних властивостей гідрографічних вод, викид парникових газів, утворення відвалів та відстійни-

ків відходів виробництва, запилення повітря, порушення природного балансу флори та фауни, змінюється режим підземних водоносних горизонтів та відбувається просідання земної поверхні. Причому негативний вплив на екологію регіону, де відбувається розробка родовища, з часом лише зростає та не припиняється із відпрацюванням балансових запасів і закриттям шахти.

Безпосереднє скидання механічно, хімічно, бактеріально іа мінерально забруднених вод у гідрографічну мережу заборонено екологічним законодавством та передбачає накладання штрафних санкцій, що, між тим, значно менші, ніж витрати на природоохоронні заходи.

Аналогічна ситуація складається із забрудненням атмосферного повітря вугільними шахтами, що здійснюється як організованими стаціонарними джерелами: промисловими та побутовими котельнями, аспіраційними системами шахт (вентиляційними стволами, пунктами завантаження тощо), так і неорганізованими стаціонарними джерелами у вигляді палаючих породних відвалів. Із зазначених джерел забруднення в атмосферне повітря потрапляють оксид вуглецю, сірковий ангідрид, сірководень, але близько 70% усіх виділених газів, як зазначає в монографії А.В. Бардася [12], припадає на метан.

Підземний спосіб видобування вугілля через необхідність проведення гірничих виробок та присікання порід безпосередньо під час очисних робіт супроводжується супутнім вилученням з надр значних обсягів породи. В наслідок цього на поверхні утворюються відвали, майже на половині з яких через порушення технології їх формування спостерігається горіння. Збільшення обсягів породи, що підіймається на поверхню, не тільки позначається на фінансово-економічних показниках роботи шахти через зростання витрат на її транспортування та розміщення гірської маси у відвалах, а й вимагає відповідного збільшення площ під відвалами та витрат на рекультивацию порушених земель.

Оцінити масштаби та наслідки порушення земель (за виключенням тих, що відведені під породні відвали, відстійники та шламонакопичувачі) на даний час не можливо через відсутність, з одного боку, відповідних вимог й обмежень з боку держави як власника надр, з іншого боку, через відсутність механізму зацікавленості власників шахт (концесіонерів) у зменшенні зазначених негативних наслідків вуглевидобування.

Розвиток гірничих робіт в часі та просторі негативно позначається на надійності технологічних процесів і обладнання, рівні організації праці та ритмічності виробничого процесу, ускладнює умови праці та спричиняє додаткові витрати на вентиляцію, водовідведення, транспортування гірської маси, підтримку виробок, збагачення тощо. Перелічені негативні тенденції істотно впливають на техніко-організаційну, соціально-трудова, фінансово-економічну підсистеми вугледобувного підприємства та зумовлюють значну енерго-, трудо- та капіталомісткість вітчизняного вуглевидобування.

Розглядаючи внутрішні фактори стійкого функціонування підприємств, науковці систематизують їх або за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова), що притаманно прихильникам фінансового напрямку стійкого розвитку підприємств, або за функціональними напрямками (техніка та технологія, фінанси, кадри тощо) [7-9, 11], що є більш поширеним та відображає системний підхід до забезпечення стійкого функціонування підприємств.

Фактори техніко-технологічного напрямку на вугледобувних підприємствах, як зазначалось

вище, безпосередньо залежать від гірничо-геологічних умов розробки родовища та відображуються у стані матеріально-технічної бази підприємства, потенційної можливості впроваджувати прогресивні технології та нову техніку. Слід зауважити, що збитковість вуглевидобування та недоступність зовнішніх джерел капітальних інвестицій істотно обмежують реальні можливості проведення реконструкції шахт та придбання нової техніки.

Процес активного роздержавлення вугледобувних підприємств, що розпочався у 2012 р., передбачав залучення у вугільний бізнес приватних інвесторів, які забезпечили б впровадження різноманітних технологічних інновацій і сучасного гірничошахтного обладнання на всіх етапах виробничого процесу, засобів автоматизації транспортних процесів і попередження небезпечних газодинамічних явищ, спалахів метану та вугільного пилу, обвалення порід та проривів пливунів і т.п., а також попередження забруднення атмосфери парниковими газами та гідрографічних водойм високомінералізованими шахтними водами.

Впровадження перелічених вище інновацій вимагає відповідних змін в організації виробництва, завдяки підвищенню рівня механізації й автоматизації праці дозволяє зменшувати чисельність персоналу та одночасно підвищує вимоги до кваліфікації тих працівників, що обслуговують нові технічні засоби. Інноваційні методи управління персоналом спрямовані на підвищення продуктивності праці, у тому числі за рахунок більшої диференціації заробітної плати промислово-виробничого персоналу в залежності від якості й умов праці та навчання персоналу, а також шляхом концентрації управлінських функцій із відповідним скороченням чисельності адміністративно-управлінського персоналу.

Взаємозв'язок техніко-організаційних та соціально-трудових факторів із фінансово-економічною підсистемою підприємства вже неодноразово згадувався, тому необхідно окремо наголосити на тому, що застосування сучасних методів управління поточними витратами, скорочення дебіторської заборгованості, підтримка оптимальної структури активів та портфелю інвестиційних заходів, в свою чергу, сприяють стійкому функціонуванню інших підсистем.

Підвищення рівня розвитку підприємства чи накопичення невирішених проблем за тривалий час життєдіяльності підприємства супроводжуються збільшенням складності та різномірності його підсистем, призводять до ускладнення характеру взаємозв'язків між ними та спричиняють зростання нестійкості. У свою чергу, зростання нестійкості викликає необхідність додаткових витрат на її подолання. Отже, для ефективного проведення моніторингу середовища господарювання підприємств добувної галузі, ідентифікації загроз і можливих наслідків їх дії, оперативного застосування адекватних заходів щодо опору чи пристосування до змінених умов доцільно виокремлювати природні та антропогенні фактори як окремі групи факторів за ознакою походження.

Наявність у науковій літературі різних, іноді суперечливих, поглядів на сутність стійкості та фактори, що на неї впливають, стала основою для виокремлення різноманітних її видів. Взагалі намагання узгодити ті чи інші різновиди стійкості з факторами, що їх визначають, в більшості випадків (за виключенням стійкості до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів) є марними, оскільки один і той самий фактор впливає на декілька підсистем підприємства, причому цей вплив може бути різний за тривалістю, інтенсивністю тощо. Наприклад, щодо

вугледобувних підприємств: несвоєчасне постачання допоміжних матеріалів для проведення підготовчих виробок, в першу чергу та найсильніше, вплине безпосередньо на темпи проходки. Але, разом з тим, при недостатньому резерві підготовлених до виїмки запасів вплине на темпи й очисних робіт, роботу інших технологічних ланок, позначиться на організації праці та продуктивності роботи персоналу, фінансово-економічних показниках.

Відповідно до групи зовнішніх та внутрішніх факторів середовища майже всі науковці, що досліджують стійкість економічних систем, виокремлюють зовнішню та внутрішню стійкість підприємства. Проте щодо розуміння цих двох видів думки співпадають не в повній мірі. Наприклад, за думкою О.Н. Зайцева [13], внутрішня стійкість відображує пропорційність всіх складових організації та забезпечує позитивну динаміку основних фінансово-економічних показників і розширене виробництво, а зовнішня стійкість характеризується безконфліктною взаємодією із зовнішнім середовищем (споживачами, конкурентами, постачальниками тощо). Як видно, автор розглядає стійкість виключно стосовно підприємств, характер функціонування яких є прогресивним. Безконфліктність же взаємодії із зовнішнім середовищем є хоч й бажаною для підприємства, але саме в умовах конфлікту, тобто певного збурення, й проявляється стійкість.

Досліджуючи фінансову стійкість підприємства, як головну складову його загальної стійкості, Тищенко О.М. та Норік Л.О. [10] доходять висновків, що саме вона характеризує усталеність різних сторін діяльності підприємства та відображує здатність адаптуватись до умов зовнішнього середовища й пропонують виділяти два види стійкості: поточну (що характеризує стан підприємства на момент проведення аналізу) та потенційну (що характеризує перспективи нарощування обсягів діяльності протягом певного часу й виходу на новий рівень фінансової рівноваги). Погоджуючись із доцільністю окремого розгляду поточної (інакше кажучи, моментної) та потенційної стійкості, наголосуємо на необхідності розширення змістовного наповнення останньої поза межі фінансової підсистеми підприємства та не обмежуватись тільки випадками розширеного відтворення соціально-економічних процесів.

Редіна М.М. [14] на основі дослідження еколого-економічної стійкості підприємств запропонувала розрізняти залежно від часового відрізка, для якого ідентифікується стан системи, інертну та динамічну (пластичну) стійкості. Перша з них пов'язується авторкою зі здатністю системи протягом певного часу (обмеженого періодом реалізації управлінських завдань) зберігати незмінними показники своєї діяльності. Динамічна стійкість характеризує здатність системи стабільно рухатись заданою траєкторією стійкого розвитку. Отже, інертна стійкість за змістом є аналогом оперативної стійкості, а динамічна – стратегічної стійкості, що розглядалися в роботах [15], з різницею тільки в назві класифікаційної ознаки: «за тривалістю існування» чи «за рівнем управління». Наведене дублювання обумовлене невиправданим відділенням від рівнів управління (наприклад, стратегічного) функцій, що на них покладені (відповідно встановлення стратегічних цілей та визначення шляхів їх досягнення, у т.ч. з урахуванням рівня стійкості системи у довготерміновій перспективі).

Разом з тим, заслуговує на окреме дослідження проблема накопичення (утворення) певного резерву стійкості, що забезпечив би підприємству в умовах

суттєвого посилення впливу дестабілізаторів діяльності можливість мати період часу, необхідний для прийняття та реалізації управлінських рішень щодо усунення впливу факторів або адаптації до них. Величина резерву стійкості обумовлена інерційними властивостями підприємства, а період часу для конструктивних дій менеджменту підприємства може бути розширений шляхом запровадження моніторингу факторів середовища господарювання за ранніми сигналами.

На особливу увагу заслуговує обґрунтоване в дисертації О.С. Коцюби [16] виокремлення, так званих, стійкості першого та другого роду. Стійкість першого роду за своєю сутністю є здатністю підприємства в принципі забезпечити власну життєдіяльність, у той час як стійкість другого роду безпосередньо пов'язана із досягненням цільових орієнтирів діяльності, зокрема ринкових. Погоджуючись із автором щодо доцільності окремого розгляду двох зазначених випадків, вважаємо за доцільне позначити їх як стійкість життєдіяльності (існування) та стійкість щодо цільового призначення, що може набувати різних форм залежно від напрямку розвитку підприємства.

У своїй дисертаційній роботі Хомяченкова Н.А. [17, с. 10] розглядає зовнішню стійкість до ризику та внутрішню стійкість, як два аспекти стійкості підприємства в цілому. Дослідження взаємозв'язку управління стійким розвитком та ризиком стало для зазначеної авторки підставою виокремити додаткову компоненту внутрішньої стійкості підприємства – ризикову стійкість. Проте в поясненнях, що надає авторка стосовно сутності наведеного поняття, відбувається його ототожнення з поняттям «надійність». Дійсно, саме надійність окремих елементів підприємства, як-то організаційної структури, технології та техніки, персоналу та матеріальних потоків, є відображенням імовірності збереження працездатності внутрішніх зв'язків підприємства та здатності витримувати екстремальні внутрішні та зовнішні навантаження.

З поміж авторів нечисленних робіт [15, 18, 19], в яких зроблена спроба класифікувати види стійкості, вони виділялись такими ознаками: за часом проведення оцінки; за тривалістю прояву; в залежності від використовуваних ресурсів; за рівнем; за динамікою розвитку підприємства; за характером впливу факторів; за ступенем охоплення об'єкта дослідження; за рівнем управління. Доцільність виокремлення видів стійкості за рівнем управління логічно витікає з наявності на підприємстві оперативних, тактичних та стратегічних рівнів управління, що ж стосується класифікації за рівнем стійкості, то вона безпосередньо пов'язана із застосуванням різних методик оцінювання стійкості та ідентифікації стану підприємства за певними шкалами.

В своїй статті Матушевська О. [15] пропонує додатково розрізняти види стійкості за такими ознаками: суб'єкта господарювання; сфер діяльності суб'єкта господарювання; за функціональним скеруванням; періоду встановлення і тривалості існування; стратегії підприємства; фаз економічного циклу підприємства та походженням. Разом з тим, із запропонованих пояснень щодо сутності тих чи інших виділених нею різновидів стійкості, віднесених до певних класифікаційних груп, виходить, що зазначена авторка не визначилась із самим розумінням стійкості, внаслідок чого розглядає її і як стан, і як здатність, а інколи ототожнює її зі стабільністю.

Узагальнення та систематизація наукових поглядів на різні аспекти прояву стійкості функціонування підприємства дозволяють представити класифікацію її видів за ознаками, універсальними для підприємств різних сфер діяльності (рис. 1).

На наведеному рисунку, за класифікаційними ознаками «рівень агрегування» та «рівень стійкості» можливі види не конкретизовані в повній мірі, оскільки їх виокремлення пов'язане із широтою проблематики наукового пошуку дослідників, їх особистими поглядами та застосуванням авторських методик ідентифікації рівня стійкості. Цим питанням буде надано окрему увагу.

Отже, виокремлення тих чи інших різновидів стійкості, в першу чергу, пов'язане із виділенням певних компонентів (складових, елементів стійкості або підсистем стійкого розвитку), що відображують як особисті наукові погляди дослідників, так і специфіку функціонування підприємств (табл. 1).

Слід зазначити, що з метою узагальнення підходів різних учених, позначення деяких компонент, що визначають стійкість функціонування підприємства, змінено, підставою для чого було вивчення складу часткових показників, які входили до відповідних компонент. Наприклад, назва «інтелектуально-кадрова складова», виокремлена О.В. Мізіною та І.М. Широковою [21], замінена на «кадрову», оскільки до її складу входять тільки показники, що характеризують ефективність роботи персоналу та жодним чином не стосуються його інтелектуального рівня. Крім того, як належні до однієї компоненти розглянуті групи показників, позначені авторами як ринкові та комерційні, оскільки відображують рівень ділової активності та конкурентний потенціал підприємства.

З урахуванням наведеного вище, можна стверджувати, що найбільшого розповсюдження у науковому середовищі набув функціональний підхід до визначення компонент та складових стійкого функціонування підприємства. А саме, науковці виділяють виробничу (близька за змістом техніко-технологічна), соціальну, екологічну та фінансово-економічну функціональні підсистеми чи складові. Для підприємств, що функціонують в умовах жорсткої конкуренції, мають активно пристосовуватись до мінливих уподобань споживачів та несуть значні транзакційні витрати, обґрунтованим вважається

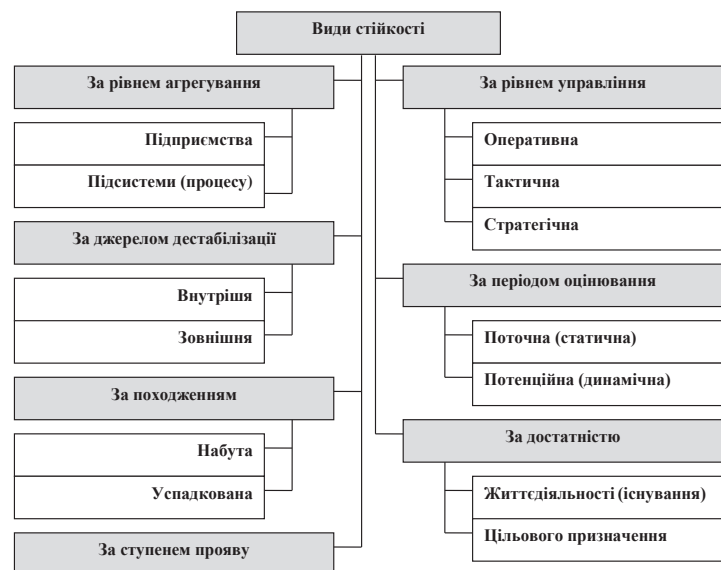

Рис. 1. Класифікація видів стійкості функціонування підприємства

Джерело: розроблено автором за даними [8, 10, 14-16, 20]

Компоненти, що визначають стійкість підприємства

Компоненти складові, елементи)	Управлінська	Організаційна	Виробнича	Техніко-технологічна	Фінансова	Фінансово-економічна	Інвестиційна	Інноваційна	Кадрова (соціальна)	Маркетингова	Ринкова (комерційна)	Екологічна	Ресурсна	Ризикова
Анохін С.Н.	x		x		x				x		x			
Бакунов О.О., Сергєєва О.В.	x			x	x					x				
Брянцева И.В.			x			x								
Городинська Д.М.	x		x		x		x		x	x				
Дуброва О.С.			x	x	x					x		x		
Єзерська С.Г.			x			x								
Зайцев О.Н.		x		x		x			x					
Іванов В.Л.		x	x			x								
Корчагіна О.В.	x	x		x			x	x		x				
Кроленко М.С.			x		x						x			
Маслак О.І.	x		x		x		x		x	x				
Мізіна О.В., Широкова І.М.			x	x	x				x		x			
Мохонько Г.А.	x		x		x		x	x	x	x		x		
Онещак О.	x		x		x		x		x					
Поліщук О.А.			x		x				x		x	x	x	
Прохорова В.В.		x			x			x						
Слабінський Є.А.					x						x		x	
Тищенко О.М., Норік Л.О.	x		x	x			x		x	x				
Тхор С.О.								x					x	
Харчук Т.В.			x	x	x				x		x	x		
Ходякова О.В.		x			x			x						
Хомяченкова Н.А.		x	x	x	x		x		x		x	x		x

Джерело: розроблено автором за даними 22 наукових публікацій

виокремлення маркетингової складової. Але щодо вугледобувних підприємств, то такий підхід є невинуватим ускладненням структури підприємства, адже вони є монопродуктовими підприємствами, попит на продукцію яких достатньо стабільний і співпраця з контрагентами майже незмінна. Слід також зазначити, що інвестиційна діяльність вугледобувних підприємств безпосередньо залежить від зовнішніх джерел фінансування – приватних інвесторів, зацікавлених у вуглевидобутку, чи державних інвестицій. Причому напрями використання інвестицій, визначення яких безпосередньо належить до функцій фінансово-економічної підсистеми, та їх ефективність безпосередньо впливають на рівень стійкості інших підсистем підприємства.

Отже, жодна з розглянутих наукових праць не містить рекомендацій щодо врахування такої особливості вугледобувного підприємства, як предмет праці у вигляді корисної копалини. Саме необхідність видобування корисної копалини в надзвичайно складних гірничо-геологічних умовах Донецького вугільного басейну зумовлює свідомий вибір

людини стосовно необхідних для цього технологій, техніки, організації виробництва та праці, методів управління тощо. Задля вирішення цієї проблеми вважаємо за доцільне розглядати вугледобувне підприємство як відкриту природно-антропогенну систему, в якій від рішень людини залежить стійкість функціонування техніко-організаційної, соціально-трудової, екологічної та фінансово-економічної компонент.

Висновки і пропозиції. Систематизація факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування вугледобувних підприємств та визначення характеру їх взаємозв'язку дозволяють забезпечити ефективний моніторинг зміни складу зазначених факторів, напряму та інтенсивності їх впливу на окремі підсистеми підприємства. Прогнозування зміни рівня стійкості функціонування внутрішніх складових і компонент вугледобувного підприємства під впливом факторів середовища господарювання є підґрунтям для формування портфелю альтернатив щодо опору чи пристосування підприємства до дестабілізаторів їх діяльності.

Список літератури:

1. Варава Л.Н. Стратегическое управление горнодобывающими предприятиями: [монографія] / Л.Н. Варава / НАН України. Ін-т економіки пром-ти. – Донецьк, 2006. – 356 с.
2. Зуб А.Т. Системный стратегический менеджмент: методология и практика / А.Т. Зуб, М.В. Локтионов. – М.: Генезис, 2001. – 752 с.
3. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрями розвитку: [монографія] / А.П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.
4. Гончаров В.М. Удосконалення класифікації факторів, які впливають на ефективність управління вугледобувних підприємств / В.М. Гончаров, І.Є. Алфьорова, О.А. Погорілець // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3(7). – С. 24-29.

5. Метеленко Н.Г. Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» / Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1841>
6. Теорія фінансової стійкості підприємства: [монографія] / За ред. М.С. Заюкової. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2004. – 155 с.
7. Брянцева И.В. Диагностика и управление экономической устойчивостью строительного предприятия: теория и методология: автореф. дис.... д-ра экон. наук: 08.00.05 / И.В. Брянцева, Хабаровский государственный технический университет, 2004. – 33 с.
8. Корчагина Е.В. Экономическая устойчивость предприятия: виды и структура / Е.В. Корчагина // Проблемы современной экономики. – № 3(15). – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=20912>
9. Маковейчук К.А. Моделювання управління економічною стійкістю підприємств електронної комерції: автореф. дис.... канд. экон. наук: 08.03.02 / К.О. Маковейчук, Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. Туган-Барановського. – Донецьк, 2004. – 19 с.
10. Тищенко О.М. Моделювання оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємства / О.М. Тищенко, Л.О. Норік // Видавництво Львівської політехніки. – 2009. – № 640. – С. 406-415.
11. Дуброва О.С. Стратегічна стійкість підприємства: складові та напрямки її забезпечення / О.С. Дуброва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т. 1. – С. 15-19.
12. Бардась А.В. Принципи екологічної паспортизації вугледобувних підприємств України в умовах реструктуризації галузі: [монографія] / А.В. Бардась. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 400 с.
13. Зайцев О.Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий (на примере промышленности строительных материалов): автореф. дис.... канд. экон. наук: 08.00.05 / О.Н. Зайцев, Тихоокеанский государственный университет. – Хабаровск, 2007. – 23 с.
14. Редина М.М. Эколого-экономическая диагностика устойчивости предприятий нефтегазового комплекса / М.М. Редина. – М.: РУДН, 2011. – 168 с.
15. Матушевська О. Сутність та види економічної стійкості промислового підприємства / О. Матушевська // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2(5). – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11moaspp.pdf>.
16. Коцюба О.С. Механізм та аналітико-інструментальні засоби забезпечення економічної стійкості підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.04 / О.С. Коцюба / Київський національний університет ім. В. Гетьмана. – Київ, 2009. – 22 с.
17. Хомяченкова Н.А. Механизм интегральной оценки устойчивости развития промышленных предприятий: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Н.А. Хомяченкова, Московский государственный институт электронной техники (технический университет). – М.: 2011. – 21 с.
18. Кроленко М.С. Система показателей экономической стійкості промислового підприємства / М.С. Кроленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3(25). – С. 180-187.
19. Прохорова В.В. Концептуальна модель управління стійким економічним розвитком виробничо-господарських систем / В.В. Прохорова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 31. – 2010. – С. 139-149.
20. Довгань Л.Є. Оцінювання компонент, що забезпечують стратегічну стійкість підприємства / Л.Є. Довгань, Г.А. Мохоцько // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 197-211.
21. Мізіна О.В. Оцінка економічної стійкості промислового підприємства на тактичному й стратегічному рівнях / О.В. Мізіна, І.М. Широкова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – Вип. 39-2. – С. 168-173.

Трифонов Е.В.

Национальный горный университет

УСТОЙЧИВОСТЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ УГЛЕДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ФАКТОРЫ И ВИДЫ

Аннотация

В статье с позиции системного подхода исследованы факторы устойчивого функционирования промышленных предприятий в рыночных условиях. Проанализированы и систематизированы специфические условия функционирования угледобывающих предприятий как многофункциональных открытых систем. Обоснована целесообразность выделения в составе факторов природной и антропогенной групп факторов устойчивого функционирования угледобывающих предприятий. Исследованы научные взгляды на сущность взаимосвязи устойчивости функционирования отдельных подсистем и предприятия в целом. Предложено рассматривать угледобывающее предприятие как открытую природно-антропогенную систему, устойчивость функционирования которой зависит от обоснованности управленческих решений по технико-организационным, социально-трудовым, экологическим и финансово-экономическим направлениям.

Ключевые слова: устойчивость функционирования предприятия, внешние факторы, природные факторы, антропогенные факторы, виды устойчивости

Tryfonova O.V.
National Mining University

IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF GOODS DELIVERY TO WHOLESALE ENTERPRISES

Summary

The article investigates the factors of sustainable work of industrial enterprises in market conditions utilizing the systematic approach. The paper: analyzes and classifies specific conditions of coal mining enterprises as multifunctional open systems. Justifies expediency of separation of natural and anthropogenic groups within the body of internal factors of sustainable work. Summarizes scientific approaches to the classification of types of enterprises' work sustainability. Researches scientific opinions on the correlation between sustainability of individual systems and the enterprise in general. Suggests seeing a coal producer as an open natural and manmade system, whose work sustainability is defined by expediency of management decisions made in technical and organizational, social and labor, ecologic, and financial and economic areas.

Keywords: sustainable functioning of enterprise, external factors of impact, natural factors of impact, anthropogenic factors of impact, types of sustainability.

УДК 339.72

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ТОВАРОПОСТАЧАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Трішкіна Н.І.

Хмельницький торговельно-економічний коледж
Київського національного торговельно-економічного університету

Викладено авторське бачення визначальних факторів товаропостачання підприємств оптової торгівлі з урахуванням інноваційних перетворень національної економіки. Розглянуто цільові орієнтири та пріоритетні напрямки товаропостачання оптової торгівлі. Обґрунтовано необхідність створення на оптових торговельних підприємствах (середніх й великих) та в об'єднаннях підприємств (регіональних й міжрегіональних) організаційної структури управління за функціонально-товарною ознакою на основі споживчих комплексів та мікрокомплексів. Удосконалено напрямки щодо визначення стратегічної зони господарювання підприємства. Запропоновано шляхи підвищення ефективності управління товаропостачання оптової ланки в Україні як форми регулювання оптовою торгівлею в межах концептуальних основ її розвитку.

Ключові слова: оптова торгівля, маркетинг, сфера товарного обігу, споживач, товаропостачання, конкурентоспроможність, асортиментна політика.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в Україні передбачають проникнення духу та ідеї товарно-грошових відносин у всі ланки економічного комплексу. Становлення та вдосконалення сфери товарного обігу є об'єктивною передумовою стабільного і динамічного соціально-економічного розвитку країни. Торгівля, як провідна галузь сфери товарного обігу, з кожним роком набуває все більших темпів розвитку.

У зв'язку з трансформаційними процесами перехідного періоду, зростанням ролі торгівлі в національному господарстві особливої актуальності набуває комерційна діяльність у сфері торгівлі та зокрема в її оптовій ланці. Вона може виступати каталізатором структурних перетворень і сприяти забезпеченню збалансованості внутрішнього ринку. Підприємства оптової торгівлі повинні бути активними, економічно вигідними комерційними посередниками як для товаровиробників (у першу чергу вітчизняних), так і роздрібних торговців, забезпечити баланс інтересів учасників ринку та створити систему товароруху, орієнтовану на максимальне задоволення потреб кінцевих споживачів. У зв'язку з цим тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язані з діяльністю підприємств оптової торгівлі маркетингової орієнтації та проблеми стра-

тегічного напрямку її реформування висвітлюють в наукових працях такі зарубіжні вчені, як І. Ансофф, М. І. Круглов, А. А. Томпсон, а також вітчизняні науковці Л. В. Балабанова, Н. О. Голошубова, А. А. Мазаракі, В. М. Торопков та інші провідні науковці і практики.

Виділення невирішених раніше проблем. Що стосується розкриття питань пов'язаних з підвищенням ефективності управління товаропостачанням на підприємствах оптової торгівлі, то їх практично немає. Отже, рівень теоретичної розробленості цієї важливої теми, яка б урахувала особливості економіки України і специфіку такої сфери діяльності як оптова торгівля, ще недостатній. Практика показує, що потрібні глибокі наукові дослідження з питань управління товаропотоками оптових підприємств в нових умовах господарювання.

Постановка завдання. Дослідити управлінську діяльність з товаропостачання на підприємствах оптової торгівлі, визначити можливі проблеми, запропонувати напрямки щодо підвищення ефективності управління товаропостачання підприємств оптової торгівлі, як елементу сфери товарного обігу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Оптова торгівля є стратегічною сферою діяльності, оскільки вона може відігравати значну роль у розвитку вітчизняного